

Státní okresní archiv Klatovy

Cech pekařů a perníkářů Sušice

1616–1859 (1864)

Inventář

EL NAD č.: 2095

AP č.: 534

Eva Havlovičová

Klatovy 2014

OBSAH

Úvod:

I. Vývoj původce archiválií	3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	5
III. Archivní charakteristika archivního fondu	5
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	5
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky	6
Seznam použitých pramenů a literatury	7
Inventární seznam	8

I. Vývoj původce archiválií

Se zakládáním měst ve 13. století úzce souvisel rozvoj řemesel. Zpočátku to byla základní řemesla (např. řezníci, mlynáři, pekaři, sladovníci, ševci, krejčí, hrnčíři, kováři atd.). Postupem času docházelo k různým specializacím a vzniku řady nových řemeslných oborů.

Řemeslníci zakládali bratrstva, která měla náboženský, charitativní i reprezentativní účel. Členové se společně účastnili mší, slavností, pohřbů. Starali se o přestárlé, zchudlé nebo nemocné mistry, podporovali vdovy a sirotky svých bývalých členů. Postupně se bratrstva více soustředila na hospodářské zájmy jednotlivých řemesel a od 14. století začaly vznikat cechy. Jejich vrchol nastal v 15. a 16. století.

Cech představoval společenstvo řemeslníků stejného či příbuzného oboru, které hájilo práva a zájmy svých členů. Jejich heslem bylo „Amor et paritas“ (Láska a rovnost). Cechy byly podřízeny městské správě, ale současně se řídily svými vlastními právními pravidly, tzv. cechovními artikulemi či statuty. V čele cechu stál cechmistr spolu se staršími spolumistry, kteří byli voleni na cechovních shromážděních. Cechovní majetek se ukládal do cechovní pokladnice (zvané klenot či matka), která byla ozdobena cechovním znakem. Pokladnice zároveň sloužila pro ukládání cechovních artikulí a privilegií, pečeti, cechovního archivu, písemností mistrů i tovaryšů. Příjmy cechu pocházely z různých poplatků (např. za cechovní schůze, za materiál na zhotovení mistrovského kusu, za zápis do register) a z vybraných pokut. Cechy jako organizace dohlížely na kvalitu i kvantitu výrobků, nákup surovin pro výrobu, přísně kontrolovaly dodržení pracovních postupů a určovaly cenu zboží, výši mzdy pro tovaryše, jejich pracovní dobu i nárok na volno. Zajišťovaly výchovu a vzdělání učedníků i tovaryšů, určovaly jejich počet, zakazovaly překupnictví, nekalou soutěž a měly pod kontrolou přijímání nových mistrů.

Obranou cechu před konkurencí byla výsada *mílového práva* (na míli od města (cca 9 km) nesměl žádný řemeslník vyrábět ani prodávat své výrobky) a *cechovní přímus* (řemeslo mohlo být vykonáváno, až na pár výjimek, jen v rámci cechu).

Od 17. století dochází k postupnému úpadku celé cechovní soustavy. Ve století 18. začala do cechovního zřízení zasahovat státní moc. Od roku 1708 měla být všechna cechovní statuta potvrzována panovníkem, to se ale příliš nedodržovalo. Důležitým krokem ze strany státu byl Generální cechovní patent pro české země, vydán Karlem VI. 16. listopadu 1731, který nařizoval předložení všech cechovních statut panovníkovi, obecně upravil pracovní podmínky tovaryšů, vymezil postavení mistrů vůči tovaryšům a učedníkům, omezil dosavadní pravomoc a privilegia cechů. Současně byl zřízen úřad cechovního inspektora, který na činnost cechů dohlížel a účastnil se jejich zasedání. Nakonec 5. ledna 1739 byly vydány Generální cechovní artikule, které všechny cechovní předpisy sjednotily. Díky tomu došlo ze strany státu k účinné kontrole a ovlivňování řemeslné výroby.

V 60. a 80. letech 18. století v důsledku rozvoje a zavádění manufakturní výroby došlo k rušení některých cechů. V roce 1765 byl vydán dekret, který opravňoval tovaryše vykonávat řemeslo i bez cechovní příslušnosti, a v roce 1776 došlo k vyhlášení „svobody obchodu a výroby“.

Poslední tečku za cechovní soustavou učinil císař František Josef I. svým císařským patentem č. 227 ř. z., kterým 20. prosince 1859 vydal živnostenský řád s účinností od 1. května 1860. Tento patent sjednotil a uzákonil provozování řemesel i obchodu a všechny dosud platné předpisy byly prohlášeny za zrušené. Tímto řádem byly cechy zrušeny a namísto nich nastoupila živnostenská společenstva, která navázala na činnost cechů i na jejich tradice.

Vznik Sušice souvisel s rýžováním zlata na řece Otavě. Původní osada vznikla někdy kolem roku 790. Velmi rychle se rozrostla na městečko, které v roce 1192 získal do svého držení bavorský hrabě von Bogen. Z této doby pravděpodobně také pochází německý název Sušice – Schüttenhofen. V roce 1273 získal Sušici český král Přemysl Otakar II. a povýšil ji na královské

město. V roce 1324 potvrdil král Jan Lucemburský Sušici všechny výsady královského města. V únoru 1356 bylo Sušici Karlem IV. potvrzeno mílové právo a v září 1372 právo na výběr mytného. Jeho následovník Václav IV. rozšířil tato privilegia listinou z 15. září 1406 o konání týdenního výročního trhu od svátku Nanebevzetí Panny Marie (15. srpen) a povinným skladem pro kupce jedoucí od Hartmanic a Kvildy.

Město prosperovalo především díky obchodu se sousedním Bavorskem. Z Bavorska se dovážela hlavně sůl a Sušičtí vyváželi obilí, slad a chmel. Tento obchod současně také podpořil rozvoj řemesla a zakládání cechů. Z řemeslníků zde byli zastoupeni sladovníci, krejčí, řezníci, provazníci, pekaři, soukeníci, ševci, koželuzi, kloboučníci, tkalci, mydláři, punčocháři, hrnčíři, pasíři, mlynáři, kováři, koláři, bednáři, zámečníci, truhláři, mečíři, dále zedníci, kameníci, konváři, kominíci, lazebníci, ranhojiči, sedláři, řemenáři, barvíři, sklenáři, kožešníci atd.

Velký zlom v dalším vývoji města znamenala třicetiletá válka. Město se snažilo předejít nejhoršímu drancování tím, že se dobrovolně 27. září 1620 vzdalo generálovi Marradasovi. Dalšími pohromami byly v letech 1678–1681 mor, v roce 1707 požár, při němž vyhořelo téměř celé město a také postupný úpadek obchodu s Bavorskem. I přesto vznikaly nové cechy, či do té doby samostatné cechy se spojovaly ve společné. Podle berní ruly provozovalo v Sušici své řemeslo 36 sladovníků, 7 sládků, 25 řezníků, 15 ševců, 10 pekařů, 9 soukeníků, 7 tkalců, 6 šmejdiřů (obchodníci s drobnými mosaznými a měděnými předměty – knoflíky, přezkami, pásy, šperky) a krejčí, 5 koželuhů, 4 mydláři, 3 truhláři, kloboučníci, kováři, 2 provazníci, koláři, bednáři, tesaři, mlynáři, barvíři a po jednom krajíř, uzdař, kotlář, kožišník, lazebník, kominík, hrnčič, knihař, pokrývač, ručnickář (výrobce ručnic), punčochář, sedlář, zedník.

Přibýly také jarmarky a výroční trhy (v úterý Svatodušní – pohyblivé svátky Svatodušní (Letnice) začínají 50 dnů po Velikonocích; na sv. Rocha – 16. srpen; na sv. Františka Serafínského – 4. říjen; na pondělí po Třech králích (6. leden); dále pravidelný pondělní dobytčí trh probíhající od Květné neděle (6. neděle postní, neděle před Velikonocemi) do sv. Martina (11. listopad)). Pravidelný trh na obilí, ovoce, zeleninu a jiné produkty pro každodenní potřebu probíhal každé pondělí a pátek.

Pekaři zpracovávali mouku, což byl produkt řemesla mlynářského. Mouka spolu s vodou a kváskem byla zadělána na těsto, ze kterého se pekli chléb. Kvalita a hmotnost chleba byly častým důvodem k třenicím ve městech. I u pekařů docházelo ke specializacím, pekly se housky, preclíky, rohlíky, calty, vdolky, mazance a koláče. Existovali koláčníci, mazanečníci, konfektáři (pekli zákusky a sladkosti, často s přidáním medu), oplatečníci. Užší specializací se dále objevili cukráři. Oproti tomu perníkáři zpracovávali těsto doplněné medem a kořením (koriandr, zázvor, anýz). Perník měl rozličné podoby a tvary (zvířata, postavy, pout'ová srdce). Perníkáři se svými produkty většinou objížděli jednotlivé trhy, jarmarky a poutě. Pekaři, vedle prodeje na trzích a jarmarcích, měli své vlastní chlebné krámy, kde své výrobky prodávali. V Sušici se chlebné krámy společně s masnými, které sloužily řezníkům, nacházely v části sušického náměstí za radnicí. Během své existence několikrát vyhořely, v roce 1707 a v roce 1839 byly zcela zničeny. Po tomto požáru získaly masné krámy náhradní objekt v místě dnešní České spořitelny, chlebné krámy se již neobnovily.

Samostatný cech pekařů a perníkářů byl v Sušici pravděpodobně založen někdy na přelomu 16. a 17. století, ovšem pekaři své řemeslo provozovali v Sušici již od samého počátku existence města. Původní statuta cechu se nám nedochovala, mezi archiváliemi jsou až ty z roku 1652, které byly cechu propůjčeny od pekařů a perníkářů Starého města pražského. Další statuta pak pocházejí z roku 1692 a cechu byla propůjčena purkmistrem a radou města Sušice. Tato privilegia byla také zapsána slovo od slova do městských knih pamětních červených pod písmenem J 12 na listu 92.

Cech v této podobě existoval až do změn v roce 1859, kdy dle živnostenského řádu z 20. prosince 1859, s účinností od 1. května 1860, byly také v Sušici založeny živnostenské spolky a cechovní soustava byla zrušena.

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

K předání cechovních archiválií města Sušice z Muzea města Sušice do Okresního archivu v Sušici došlo 8. června 1959 pod př. č. 194 a 195/59. Předávací protokol se nedochoval. Žádné další záznamy zachycující pohyb, ztrátu či případnou skartaci daného archivního fondu se ve Státním okresním archivu Klatovy nedochovaly.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Dochované archiválie pocházejí z časového období 1616-1859 (1864). Nejstarší archiválií jsou pravidla chování pro tovaryše (1616), nejmladší záznamy nalezneme v registrech učedníků a tovaryšů (1864).

Archiválie jsou psány v češtině i v němčině, jedná se o 3 listiny do roku 1850, 11 úředních knih, 1 fascikl a 1 pečetidlo. Čitelnost je dobrá, po fyzické stránce jsou archiválie poškozeny prachem, mírně plísněmi, knihy jsou okousány od hlodavců (viz inventární seznam). Úplnost fondu je mezerovitá. Rozsah archivního fondu po zpracování činí 0,20 bm. Tvoří jej 19 inventárních čísel. Při inventarizaci nebyla provedena žádná vnitřní skartace.

K částečnému zpracování cechovních dokumentů, ještě v Muzeu města Sušice, došlo v roce 1954 archivářem V. Holým. V roce 1964 již v Okresním archivu Klatovy došlo k dalšímu uspořádání archivářkou V. Holou, během něhož byly z AF vyčleněny archiválie živnostenských společenstev.

Původní AF Cechy Sušice EL NAD 1452, kde byly zařazeny všechny cechy ze Sušice, byl přejmenován na AF Cech sladovníků Sušice a pomocí vnitřních změn z něho bylo dále vyčleněno 17 samostatných archivních fondů. AF Cech pekařů a perníkářů Sušice, EL NAD 2095 vznikl vnitřní změnou č. 4/1452 z 24. února 2012.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Nejstarší dochovanou archiválií jsou pravidla chování pro vandrovní tovaryše z roku 1616. Z těchto pravidel se např. dozvídáme, že mladší tovaryš byl podřízen staršímu; starší tovaryš musel na mladšího dohlížet a učit ho řemeslo; v případě jakýchkoliv prohřešků byli tovaryši trestáni buď peněžitou pokutou, nebo vazbou; dále na sebe navzájem měli také žalovat a hlídat se; nesměli „vést neslušné a nevážné řeči“; měli svou vlastní pokladnici, do které odváděli ob jednu neděli 2 stříbrné, tyto peníze se pak používaly na nákup vosku do kostela nebo na podporu nemocných či zchudlých tovaryšů; pokud se tovaryš uzdravil, musel vypůjčenou částku do pokladnice vrátit; je zde také stanoveno, kdy mohl tovaryš vyrazit na vandr (o Velikonocní neděli, na svátek sv. Ducha = 7. neděle po Velikonocích, na sv. Václava = 28. října a na narození Ježíše Krista = 25. prosince); v případě sporů s mistrem se musel tovaryš odvolat k starším cechmistrům. Na této listině se také dochovala cechovní pečeť, na níž je v pečetním poli stuha s nápisem, z něhož je zřetelné jen P.R.PEKAŘ, a štít s pekařským symbolem preclíku, královské koruny a vařechy.

Zajímavou dochovanou archiválií je tzv. numerus clausus z roku 1763, který vydal purkmistr a rada města a podle něhož bylo rozhodnuto, že současný stav 15 pekařů bude snížen na 14 a v budoucnu již nenavyšován.

Z badatelského hlediska jsou také velmi přínosné cechovní protokoly (inv. č. 5). Ze zápisu z 10. dubna 1787 se dozvídáme o žádosti starších cechmistrů o obnovení řádu, kterým by se cech řídil při požárech, z jednání nakonec vyplynulo určení 6 mistrů, kteří byli pověřeni nošením cechovního žebříku. Na těchto sezeních byla také projednávána provinění tovaryšů a určen jejich trest.

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky

Inventarizaci archivního fondu spolu s vypracováním inventáře provedla v roce 2012 ve Státním okresním archivu Klatovy archivářka Eva Havlovičová. Vyhotovení čistopisu archivní pomůcky bylo dokončeno v roce 2014.

Klatovy 26. 8. 2014

.....
Eva Havlovičová

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

SOkA Klatovy. *Archiv města Sušice*, EL NAD 564.

SOkA Klatovy. *Společenstvo pekařů Sušice*, EL NAD 629.

SOkA Klatovy. *Živnostenské společenstvo potravní Sušice*, EL NAD 617.

Literatura

BARTOŠOVÁ, Jana. *Zmizelé Čechy Sušice*. Praha – Litomyšl : Paseka, 2007. ISBN 978-80-7185-842-3.

GABRIEL, J. A.. *Královské město Sušice a jeho okolí*. Praha : 1868.

Dr. HAAS, Antonín. *Berní rula svazek 28, kraj Prácheňský II. díl*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1954.

Historie a současnost podnikání na Klatovsku, Sušicku a Horažďovicku. Žehušice : Městské knihy s. r. o., 2001.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha : Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-709-1.

KUMPERA, Jan. *Dějiny západních Čech od pravěku do poloviny 18. století*. Plzeň : Ševčík, 2004. ISBN 80-7291-108-2.

LOSOS, Ludvík. *Historická knižní vazba. Sborník příspěvků k dějinám vazby a k metodice ochrany historických knižních vazeb*. Liberec : Severočeské muzeum v Liberci, 1963.

NODL, Martin, ŠMAHEL, František. *Člověk českého středověku*. Praha : Argo, 2002. ISBN 80-7203-448-0.

WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.

INVENTÁRNÍ SEZNAM

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
I. Listiny			
1	1616, únor 27., Sušice Cech pekařů a perníkářů v Sušici vydává pravidla chování pro vandrovní tovaryše. Orig. pergamen, 69,8 x 49,7 - 3,7 cm, česky, přivěšená pečeť cechu na červeno-žluto-modrobílé kroucené šňůrce v dřevěném pouzdře bez víčka, poškozená		lio1
2	1652, listopad 21., Praha Cech pekařů a perníkářů Starého Města pražského propůjčuje své artikule a privilegia cechu pekařskému a perníkářskému v Sušici. Orig. pergamen, 33,2 x 24,4 cm – 20 str., česky, dvě přivěšené cechovní pečeti na žluto-černé kroucené šňůrce (jedna pečeť v dřevěném pouzdře velmi poškozená, druhá v dřevěném pouzdře bez víčka)		lio2
3	1692, duben 4., Sušice Rychtář, purkmistr a rada města Sušice udělují artikule cechu pekařskému a perníkářskému. Orig. papír v kožené vazbě svázané žlutou stuhou, 41,2 x 28,3 cm – 16 str., česky, přivěšená pečeť města Sušice na žluté stuze v dřevěném pouzdře bez víčka, pečeť je zcela zničena		lio3
II. Knihy			
4	Artikule cechu pekařského a perníkářského v Sušici Čes., 34 x 21,3 cm - 43 str., vazba papírová, poškozená prachem, opis inv. č. 3	1692	ukn1
5	Knihy protokolů cechovních jednání Čes., něm., 34 x 21,2 cm, vazba papírová, poškozená prachem	1787-1813	ukn2
6	Spor mezi Lysandrovskými (dědici mlýna) a pekařským cechem v Sušici (spor o pečení a prodeji chleba ve mlýně, doslovný soudní zápis a svědectví obou stran). Čes., 34 x 22,2 cm, vazba papírová, poškozená prachem	1720	ukn3

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
7	Registra mistrů, tovaryšů a učedníků Čes., 30,9 x 10,2 cm, vazba kožená	1694-1854	ukn4
8	Registra mistrů Čes., 30,6 x 20,3 cm, vazba kožená, potrhaná	1694-1787	ukn5
9	Registra mistrů Čes., 31 x 19,9 cm, vazba kožená	1787-1859	ukn6
10	Registra učedníků a tovaryšů Čes., 33,9 x 21,7 cm, vazba papírová, potrhaná a okousaná od hlodavců	1792-1859 (1864)	ukn7
11	Kniha příjmů a výdajů Čes., 35,3 x 22,5 cm, vazba papírová, potrhaná	1758-1785	ukn8
12	Kniha příjmů a výdajů Čes., 34,9 x 21,5 cm, vazba papírová, potrhaná	1786-1803	ukn9
13	Kniha příjmů a výdajů (Zunftrechnung) Něm., 35,1 x 22,2 cm, vazba papírová, potrhaná	1806-1822	ukn10
14	Kniha příjmů a výdajů (Rechnungsbuch) Něm., 35,4 x 22,4 cm, vazba papírová, potrhaná	1828-1854	ukn11
III. Spisy			
15	Numerus clausus – rozhodnutí o omezení počtu sušických pekařů na 14	1763	fas1
16	Příjmy a vydání tovaryšů	1793-1799	fas1
17	Korespondence cechu s magistrátem	1807-1849	fas1
18	Vysvědčení, výuční, tovaryšské a mistrovské listy	1817-1852	fas1

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedin. č.
IV. Typáře			
19	<p>Cech pekařů a perníkářů Sušice – mosazné pečetidlo, kulaté, mosazná rukojeť, průměr 42 mm, výška 42 mm, v pečetním poli štít s královskou korunou, pod ní vedle sebe calta, preclíky a 2 housky, pod tím zdobený perník a letopočet 1642, opis: *PECZE:POCTI:RZEM:PEKARSH:PERNIKARSH:K.M.S*</p> <p>na rubu kotouče vlevo rok 1686 a iniciály PKP, vpravo iniciály HL</p>	[1642]	pec1

Název archivní pomůcky:	Cech pekařů a perníkářů Sušice
Značka archivního fondu:	CPP Sušice
Časový rozsah:	1616-1859 (1864)
Počet evidenčních jednotek:	16 (3 listiny do roku 1850, 11 úředních knih, 1 fascikl, 1 pečetidlo)
Počet inventárních jednotek:	19
Rozsah v bm:	0,20
Stav ke dni:	26. 8. 2014
Zpracovatel archivního fondu:	Eva Havlovičová
Zpracovatel archivní pomůcky:	Eva Havlovičová
Počet stran:	12
Počet exemplářů:	4
Schválil:	Mgr. Pavel Havlovič

dne 26. 8. 2014 - č.j. SOAP/040-0615/2014